

СУЧАСНІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВНІ ФОРМУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

Людський капітал - це соціально-економічна категорія, що походить від категорій, «трудові ресурси», «трудовий потенціал», «людський фактор», загалом його можна розглядати як економічну категорію, що характеризує сукупність сформованих і розвинених в результаті інвестиційної виробничої здібності, особисті риси та спонукання осіб, які перебувають у їхньому розпорядженні, використовуються в господарській діяльності, сприяють зростанню продуктивності праці і тим самим впливають на ріст доходу (заробітку) його власника та національного доходу. Поняття людського капіталу є природним розвитком та узагальненням понять людського фактора та людських ресурсів, але людський капітал - це більш широка економічна категорія.

Актуальність теми. Людський капітал, основні формування, соціально-економічна ситуація. На даний момент у сучасному світі велику роль відіграють кошти кожного з нас, тобто якщо людина не має стабільного доходу, їй буде дуже важко в навколишньому середовищі. Фраза «Світом управляють гроші» на даний момент тема і питання кожного з нас актуальні.

Мета доповіді: Мета роботи полягає у вивченні поточної ситуації, виявленні проблем та визначенні ключових шляхів забезпечення розвитку людського капіталу в Україні.

Ключові слова. людський капітал, інновації, економіка знань, інноваційна економіка, творчість, освіта, інформація.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ. Науковий напрямок розвитку поняття «людський капітал» в даний час знаходиться на стадії розвитку, пошуку, який характеризується значним рівнем конкретних наукових результатів. Проблеми «людського капіталу» та вкладення в неї великої уваги приділяли такі вчені, як: Артеменко В.Б., Беккер Г.С., Базилевич В.Д., Геєць В.В., Добринін А.І., Дятлов С.А., Покотило Т.В., Роман Я.Ю., Роман С.І., Смирнов В.Т., Сошніков І.В., Роман * підборіддя В.І., Скоблякова І.В., Циренкова О.Д., Яковенко Р.В. та інші вчені. Однак, незважаючи на значні наукові досягнення, дослідження не охоплює повною мірою особливості розвитку національного людського капіталу, основні проблеми його використання в сучасних умовах та перспективи подальшого розвитку в Україні, що фактично стало предметом цього дослідження.

Сьогодні немає чітких меж і характеристик людського капіталу, але очевидно одне - це основа розвитку та прогресу людства, створення високотехнологічних галузей та інформатизація суспільства тощо. Ця концепція настільки широка і містка, що їй можна дати багато визначень, як це робили різні економісти. На наш погляд, людський капітал можна визначити як сукупність вроджених та набутих протягом життя індивідуальних якостей, цінностей, поведінки, знань, мотивацій, навичок, фізичних характеристик, які залежать від здатності духовно та фізично розвиватися, здобувати якісну освіту, жити в демократичне та вільне суспільство, мають доступ до якісних медичних послуг та дають своєму власникові можливість накопичувати свій трудовий, соціальний, інтелектуальний потенціал та використовувати його для виробництва матеріальних благ та послуг для їх матеріальної підтримки та морального задоволення в процесі праці. Людський капітал можна розглядати на трьох взаємопов'язаних рівнях, завдяки його складному характеру та різноманітності соціальних відносин, що склалися протягом тривалого періоду часу [1, с. 124]. Перший рівень охоплює індивідуальний людський капітал, що включає: капітал охорони здоров'я, культурний капітал, капітал праці, інтелектуальний капітал, організаційний капітал, підприємницький капітал. Другий рівень - це людський капітал фірми, що включає: визнані типи індивідуального людського капіталу (патенти, винаходи), фірмові нематеріальні активи (товарні знаки, комерційна таємниця тощо), організаційний капітал, структурний капітал, капітал бренду та соціальний капітал. Третій рівень включає національний людський капітал, складовими якого є: соціальний капітал, політичний капітал, національні інтелектуальні пріоритети, національні конкурентні переваги, природний потенціал. Говорячи про особливості національного людського капіталу, можна сказати, що: - в сучасних умовах людський капітал є головною цінністю суспільства і визначальним фактором економічного зростання; - формування людського капіталу вимагає від людини та суспільства в цілому значних витрат; - людський капітал у вигляді умінь і навичок - це певний запас, тобто його можна накопичувати; - людський капітал може фізично зношуватися, економічно змінювати свою вартість та знецінюватися; - людський капітал відрізняється від фізичного за ступенем ліквідності; - людський капітал невіддільний від його носія - живої людської особистості; - незалежно від джерел формування, які можуть бути державними, сімейними, приватними тощо, використання людського капіталу та прямих доходів контролюється людиною [2, с. 68]. Отже, людський капітал є складною категорією, яка досі є предметом дискусій серед вчених через різноманітність людської природи та можливість використання людських здібностей у процесі праці. Існує ряд факторів, які можуть сприяти формуванню або перешкоджати формуванню якісного людського капіталу: - рівень економічного розвитку країни; - демографічна ситуація та тривалість життя; - рівень доходів населення; - якість та доступність освіти та охорони здоров'я в країні; - рівень свободи та демократії у суспільстві; - стан навколишнього середовища в країні; - розмір та тривалість інвестицій у людський капітал; - рівень розвитку державних установ та громадянського суспільства тощо. Ці фактори формування людського капіталу є предметом вивчення вченими та створення на цій основі рейтингу країн щодо розвитку людства з метою визначення сучасних показників розвитку людства в країну та прогнозувати майбутні зміни. Такі заходи дають можливість оцінити недоліки в проведених економічній та соціальній політиці в країні та визначити пріоритетні напрямки реформування економічної, політичної, соціальної сфер життя на найближчі роки. За оцінками експертів ООН, якщо кілька десятиліть тому країни, багаті природними ресурсами або фінансовим капіталом, мали потенційні конкурентні переваги, то сьогодні економічне зростання на 64% зумовлене людським та соціальним потенціалом, тоді як природні ресурси - на 20% та наявність капіталу - лише 16% [3, с. 20]. Перш за все, проаналізуємо демографічні показники в Україні за останні роки, адже характер відтворення населення є важливим фактором формування людського капіталу в країні. На жаль, за останні 20 років чисельність населення України помітно скоротилася, рівень смертності значно перевищує народжуваність. Депопуляція є постійною тенденцією в демографічній ситуації в Україні. Найбільше населення - 52,2 млн. Осіб - було зафіксовано в 1993 р., Після чого розпочався процес його безперервного скорочення. На 1 квітня 2012 р. В Україні проживає 45,6 млн. Осіб (на 6,6 млн. Менше, ніж у 1993 р.), А за прогнозами Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України на 2050 р. Населення України ймовірно становитиме 39, 1 млн. чоловік. Серед причин слід назвати, зокрема [4]: - низька тривалість життя. За даними служби статистики, середня тривалість життя в Україні становить 70,4 року (для чоловіків - 65,2 року, для жінок - 75,5 років), зростання відбувається дуже повільно, і за останні два десятиліття тривалість життя в Україні скоротилася; - зменшення народжуваності та підтримання її на низькому рівні. За оцінками демографів ООН, у 2050 р. Загальна народжуваність в Україні становитиме 1,85, а за оцінками національних експертів - 1,60 [5]. Загальна втрата населення за років незалежності - вражаюча цифра - 6,28 млн. чоловік. Для порівняння, загальна втрата населення внаслідок голодомору 1930-х років оцінюється експертами в 7-10 мільйонів людей. Гострою соціально-демографічною проблемою є не стільки скорочення населення, скільки трансформація його вікової структури, зокрема зростання частки людей похилого віку. Відомо, що одним із загальних законів населення є постійна частка кількості батьків у ньому, що дорівнює 50%, і залежно від частки дітей та бабусь і дідусів розрізняють три типи вікової структури: прогресивну, стаціонарну та регресивну. Аналіз вікової структури населення України на 1 січня 2011 року показує, що для нашої країни характерний регресивний тип вікової структури. Частка населення у віці до 14 років становила 14,2%, а людей старше 45 років - 27,3%. Загальний демографічний тягар на 1000 осіб працездатного віку зменшився з 1989 по 2011 рік з 791 до 527 осіб працездатного віку. Водночас кількість дітей різко зменшилась (з 412 до 226 осіб), і люди пенсійного віку - значно зросли (з 379 до 395) [6]. Не менш важливим фактором формування людського капіталу, на наш погляд, є рівень доходу, який виражається безпосередньо у заробітній платі, соціальних трансфертах та інших джерелах доходу. Низька заробітна плата сьогодні не забезпечує умов, необхідних для повноцінного існування працівника та його сім'ї, що обмежує доступ до якісної освіти, охорони здоров'я та інших пільг, що негативно позначається на якості людського капіталу та перспективах його зростання. Аналіз системи формування заробітної плати в Україні показує, що кваліфікована робоча сила в таких сферах, як державне управління, освіта, охорона здоров'я, культура є найменш затратною в Україні, перспективи середнього класу через належну оплату кваліфікованої робочої сили в Україні сумнівні. Відповідно, існує значна диференціація у виплаті заробітної плати за сферами діяльності. Україна, прагнучи підтримувати конкуренцію на світовому ринку в умовах високої енергетичної та матеріаломісткості виробництва, підтримує низькі витрати на робочу силу. І зараз це фактор конкурентоспроможності українських товарів, і - непереборний бар'єр для зростання продуктивності праці, розвитку виробництва, науково-технічного прогресу [7, с. 213]. Заробітна плата в Україні характеризується високим ступенем регіональної диференціації доходів, наприклад, між «найбіднішою» Тернопільською та «найбагатшою» Донецькою областями. Хоча ми можемо говорити про певне зростання заробітної плати в останні роки, але є суттєва різниця у зростанні номінальної та реальної заробітної плати [3, с. 28-29]. Особливо актуальним у цьому контексті є питання підвищення мінімальної заробітної плати, яка є основою для розрахунку розміру заробітної плати, тимчасових тарифних ставок тощо. На жаль, рівень мінімальної заробітної плати в Україні на початок 2011 року порівняно з європейськими країнами є одним із найнижчих (85,37 євро) [8]. Таким чином, можна стверджувати, що в країні немає належного регуляторного середовища для формування заробітної плати, що дає підстави припустити, що державна політика не спрямована на формування потужного шару малого та середнього

підприємництва як соціальної основи середнього класу. Те саме стосується оплати праці кваліфікованих робітників - вчителів, лікарів, науковців, які в розвинених країнах також належать до середнього класу. Третім визначальним фактором формування людського капіталу, на наш погляд, сьогодні є якість освіти та його відповідність сучасним високим стандартам розвитку дитини - майбутнього працівника. Сьогодні освіта є важливою складовою якості та конкурентоспроможності робочої сили на ринку праці, основою формування людського капіталу, джерелом кваліфікованої робочої сили та однією з важливих умов розвитку людства. Закони України про освіту та науково-технічну діяльність чітко визначають відсоток ВВП, який слід розподіляти на освіту та науку. Ці показники становлять 10 та 1,7% відповідно. На сьогодні досить складно назвати показники рівня фінансування освіти оптимальним: 2009 рік - 65,831 млрд грн. або 6,29%; 2010 рік - 77,323 млрд грн. або 6,56%; 2011 рік - 79 млрд грн. або 6%; 2012 р. - 92,1 млрд. Грн., Або 6,99%, хоча кількість університетів в Україні чи не перша в Європі: на початок минулого навчального року в Україні діяло 846 вищих навчальних закладів усіх рівнів акредитації [9]. Згідно з опитуванням керівників підприємств Фонду ефективного управління, українська система освіти не підвищує конкурентоспроможність регіонів країни, незважаючи на відносно високі кількісні характеристики. Україна входить до першої двадцятки світового рейтингу конкурентоспроможності Світового економічного форуму (ВЕФ) за показником охоплення вищою та середньою освітою [10, с. 28]. За відносною кількістю людей, які навчаються у вищих навчальних закладах (79,4%), країна посідає 8 місце із 142 країн. Однак, згідно із загальним балом компоненту «Вища освіта та професійне навчання», Україна знаходиться на нижчій, 51-й позиції. Причиною є низька якість освіти та навчання на робочому місці. Ці фактори щорічно знижують загальну оцінку країни. Якість освіти також не відповідає очікуванням роботодавців. Рівень випускників українських університетів та очікуваний рівень кваліфікації молодих спеціалістів суттєво різняться. Згідно з опитуванням керівників, проведеним Фондом ефективного управління в 2011 році, кожен п'ятий роботодавець * вважає низький рівень кваліфікації робочої сили проблемним фактором для власного бізнесу; 6% респондентів є найбільш проблемними.

Список використаних джерел

1. Смирнов В. Т. Людський капітал: зміст і види, оцінка та стимулювання: Монографія / Смирнов В. Т., Сошников І. В., Романчин В. І., Скоблякова І. В. - [за ред. Доктор економічних наук, професор В.Т. Смирнова]. - М.: Машиностроение 1, Орел: ОрелГТУ, 2005. - 513 с.
2. Яковенко Р. В. Проблеми та перспективи розвитку людського капіталу: Зб. Наука. праць / Р.В. Яковенко, Р.О. Козенко // Наукові праці КНТУ. Економічні науки - 2010. - Вип. 17. - С. 67-75.
3. Заробітна плата в Україні: на шляху економічного зростання та процвітання: Аналітичний звіт Центру Разумкова // Національна безпека та оборона. - №7 - 2010 - С. 2-77.
4. Авчухова А. Про напрями соціальної підтримки сім'ї в контексті реалізації демографічної політики в Україні: Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. Авчухова, О. Кочеміровська
5. Програма розвитку ООН в Україні. Аналітичний та дорадчий центр Блакитної стрічки. Демографічні та фінансові передумови пенсійної реформи в Україні: прогноз - 2050 р.
6. Національна доповідь про розвиток людини. Україна: на шляху до соціальної інклюзії. Програма розвитку ООН в Україні
7. Кондиріна А. Г. Гідна заробітна плата - передумова збереження та розвитку людського капіталу України / А. Г. Кондиріна // Формування ринкових відносин в Україні. - 2011. - №9 (124). - С. 213-216.
8. Статистика заробітної плати в європейських країнах. Веб-сайт Статистичної служби Європейської комісії «EURO * STAT»